

Sen Onun Kalbindekini Bilemezsin İddiası

– muhammed-ridvan-kaya · 27 Mayıs 2026

İslam ahlak geleneğinde sıkça dile getirilen "sen onun kalbindekini bilemezsin" ifadesi, insanlar hakkında aceleyle hüküm vermekten kaçınmayı öğütleyen bir ilke olarak yaygınlık kazanmıştır. Bu ilke, ilk bakışta mütevazı ve erdemli bir tutumu yansıtır gibi görünmektedir. Ancak bu yaklaşımın her koşulda ve her birey için geçerli olup olmadığı, Kur'an perspektifinden dikkatli bir şekilde incelenmesi gereken ciddi bir sorudur. Özellikle hayatını hurafeler, uydurma rivayetler ve mezhepsel hükümler üzerine bina etmiş bireylerin iman durumu söz konusu olduğunda, bu ilkenin sınırları ve işlevselliği yeniden sorgulanmalıdır. Zira iman yalnızca kalpte taşınan soyut bir his değil; aynı zamanda yaşam biçimine, benimsenen değerlere ve insanlara sunulan rehberliğe yansıyan somut bir gerçekliktir.

Kur'an'ın Temel Kaynaklar Konusundaki Tutumu

Kur'an'ın dini rehberlik bakımından yeterliliği tartışmasız bir gerçektir. Ankebut Suresi'nin 51. ayetinde Allah şöyle buyurmaktadır: "Kendilerine okunan kitabı sana indirmemiz onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda mümin bir kavim için bir rahmet ve öğüt vardır." Bu ayet, Kur'an'ın dini meselelerde yalnız başına yeterli ve belirleyici bir rehber olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yusuf Suresi'nin 111. ayetinde de benzer bir vurgu yer almaktadır: "Bu uydurulan bir hadis değildir; ancak kendinden öncekini doğrulayan, her şeyi açıklayan, inanan bir toplum için bir hidayet ve rahmettir." Bu ayetlerin ışığında değerlendirildiğinde, Kur'an'ın rehberliği dışında başka kaynakları esas almak ya da Kur'an'ın mesajlarını geri plana itmek, imanın temel şartlarıyla doğrudan çelişmektedir. Dini yaşamı Kur'an yerine toplumsal geleneklere, hadislere ya da mezhep içtihatlarına göre şekillendiren bir bireyin, Kur'an'ın bu açık çağrısına gerçek anlamda iman edip etmediği sorgulanabilir bir meseledir. Bu sorgulama, kişiyi mahkûm etmek amacıyla değil, dinin özünü koruma sorumluluğuyla yapılmalıdır.

İmanın Yalnızca Kalbi Değil, Yaşamı Kapsadığı

"Sen onun kalbindekini bilemezsin" ilkesi, bireysel ahlaki yargılamalardan kaçınmak bağlamında değerli bir uyarıdır. Ne var ki bu ilkeyi mutlak bir dokunulmazlık kalkanı olarak kullanmak, Kur'an'ın iman anlayışıyla çelişir. Kur'an'da iman, yalnızca kalbi bir tasdikle sınırlı tutulmamış; söz, eylem ve yaşam biçimiyle bütünleşik bir gerçeklik olarak sunulmuştur. Bakara Suresi'nin 8. ve 9. ayetleri bu gerçeğe dikkat çekmektedir: "İnsanlardan bazıları 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler; oysa inanmış değillerdir. Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışırlar; hâlbuki yalnızca kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir." Bu ayetler, bir kişinin ağzıyla söylediği ile gerçekte yaşadığı arasında ciddi bir uçurum bulunabileceğine işaret etmektedir. O hâlde bir bireyin hayatını hurafelere dayandırması, Kur'an'ın hükümlerine muhalif inanç ve uygulamaları savunması ya da yaymaya çalışması, bu kişinin iç dünyasına dair önemli ve değerlendirmeye alınması gereken ipuçları sunmaktadır. Elbette kalplerin gerçek hâlini yalnızca Allah bilir; ancak Kur'an, bu bağlamda dış belirtileri tamamen görmezden gelmemizi de talep etmemektedir.

Hurafe Meselesi: Dini Sapmanın Somut Bir Tezahürü

Hurafe kavramı en geniş anlamıyla; dinin asıl kaynaklarıyla çelişen, zaman içinde toplumsal kültürün bir

parçası hâline gelmiş yanlış inanç ve uygulamaları ifade etmektedir. Tarihsel süreç içinde İslam toplumlarında yaygınlaşan pek çok hurafe, türbe ziyaretlerinden muska kullanımına, çeşitli ritüellerden uydurma rivayetlere dayanan din anlayışlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Kur'an, bu tür sapmaların köküne inmiş ve insanları açık bir biçimde uyarmıştır. En'am Suresi'nin 116. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: "Yeryüzündeki insanların çoğunluğuna uyarsan seni Allah'ın yolundan saptırırlar; onlar sadece zanna uyarlar ve yalnızca tahmin yürütürler." Bu ayet, çoğunluğun kabul etmesinin ya da toplumsal geleneğin yaygınlaşmasının, bir uygulamayı dini açıdan meşru kılmadığını açıkça ifade etmektedir. Bir birey hayatını hurafeleri yaymaya ve savunmaya adanmışsa, bu durum salt bir bilgi eksikliğinin ötesine geçmektedir. Çünkü hurafe yaymak; insanları Allah'tan uzaklaştırmak, onları yanlış inançlara sevk etmek ve Kur'an'ın rehberliğini işlevsiz kılmaya çalışmak anlamına gelebilir. Bu boyutuyla hurafe, yalnızca bireysel bir yanılğı değil, toplumsal bir din anlayışını zehirleyen ciddi bir sorundur.

Şirk ve Kur'an'ın Açık Uyarıları

Kur'an'ın en güçlü ve en tekrarlanan uyarılarından biri şirkle ilgilidir. Nisa Suresi'nin 48. ayetinde Allah şöyle buyurmaktadır: "Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bunun dışında dilediğini bağışlar." Bu ayet, şirkin dini sorumluluk açısından ne denli kritik bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. Şirk yalnızca putlara ya da başka tanrılara tapınmayı kapsamaz; Allah'ın yetkisini başka kaynaklara devretmek, O'na yalnızca Kur'an aracılığıyla değil de türlü araçlar, ritüeller ya da uydurma öğretiler aracılığıyla ulaşabileceğini savunmak da şirkle özdeşleşen bir tutum olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede hurafeleri din diye benimseyen ve yayan kişiler, farkında olsun ya da olmasın, şirkin çeşitli biçimleriyle iç içe geçmiş bir inanç dünyasında yaşamaktadırlar.

Zuhur Suresi'nin 22. ayetinde ise bu konuda farklı bir boyut vurgulanmaktadır: "Hayır, 'şüphesiz biz babalarımızı bu din üzerinde bulduk, ve şüphesiz onların izleri üzerinde gidiyoruz' dediler." Bu ayet, atadan miras kalan inanç ve uygulamaların, doğruluk açısından yeterli bir dayanak olmadığına dikkat çekmektedir. Hurafelerin büyük bölümü de tam olarak bu temele, yani atalardan devralınan ve sorgulanmayan gelenekler zeminine dayanmaktadır.

Hüsnüzan İlkesinin Sınırları

Hüsnüzan, yani insanlar hakkında iyi niyet taşımak, İslam ahlakının önemli bir parçasıdır. Bu değeri küçümsemek ya da gereksiz saymak doğru değildir. Ancak hüsnüzan ilkesinin sınırsız biçimde uygulanması ve herhangi bir bireye, yaptığı ne olursa olsun, peşinen iyi niyetli davrandığını varsaymak da aynı ölçüde sorunlu bir tutumdur. Kur'an, haksız zarlardan kaçınmayı öğütlerken aynı zamanda dini gerçekleri açıkça ortaya koyma, yanlışlıkları nazikçe uyarma ve insanları doğru yola davet etme sorumluluğunu da Müslümanlara yüklemiştir. Nitekim Al-i İmran Suresi'nin 110. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar ve Allah'a inanırsınız." O hâlde açıkça Kur'an'a aykırı inançları savunan, insanları dini sapmalara yönlendiren ve bu durumu bilinçli bir tutumla sürdüren kişilere kayıtsız kalınması, hüsnüzan değil bilakis sorumluluktan kaçış anlamına gelir. Gerçek hüsnüzan; yanlış yolda olan birini uyarmayı, ona doğruyu göstermeyi ve bu süreçte nezaketi elden bırakmamayı kapsamalıdır.

Değerlendirme Yaparken Adalet ve Denge

Buraya kadar ele alınan meseleler, bir bireyi baştan suçlamak ya da kolayca kâfir ilan etmek için bir

gerekçe değildir. Tam tersine, Kur'an'ın denge ve adalet çağrısına uygun biçimde hareket etmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Hucurat Suresi'nin 6. ayetinde şu uyarı yer almaktadır: "Ey inananlar! Eğer fasık bir kimse size bir haber getirirse, onu araştırın bilmeyerek bir topluluğa zarar verirsiniz sonra yaptığınız üzerine pişman olursunuz." Bu ayet, kolaycılığa kaçmadan ve önyargıya düşmeden hakkaniyetle hareket etmeyi öğütlemektedir.

Bu denge, birkaç temel ilke üzerine kurulmalıdır:

Birincisi, dışa yansıyan tutum ve davranışlar değerlendirilmeli; kalpte gizlenenin ne olduğu konusunda kesin hükümler verilmemelidir. Bir kişi hurafeleri savunuyorsa, bu davranış eleştiriye konu olabilir; ancak bu kişinin "kalbinde iman yoktur" biçiminde kesin bir hüküm vermek Allah'ın bileceği bir meseledir. İkincisi, bireysel yanılı ile sistematik yanıltma arasındaki fark gözetilmelidir. Yanlış bir inancı bizzat yaşayan kişiyle, bu inancı bilinçli olarak başkalarına yayan ve toplumu yanıltan kişi arasında önemli bir ayırım vardır.

Üçüncüsü, eleştiri ve uyarı, fitneyi körükleme amacıyla değil; gerçeği ortaya koyma ve hidayete vesile olma niyetiyle yapılmalıdır.

Kur'an Merkezli Bir Tutumun Zorunluluğu

"Sen onun kalbindekini bilemezsin" ilkesi, yerinde kullanıldığında değerli bir ahlaki uyarıdır. İnsanları aceleyle yargılamaktan, haksız ithamlarda bulunmaktan ve kalplere hükmetme yetkisini kendinde görmekten alıkoyan bu ilke korunmalıdır. Ancak bu ilke, dini sapmaları görmezden gelmek, hurafeleri meşru saymak ya da Kur'an'a aykırı bir yaşam biçimine dini onay vermek için bir kılıf olarak kullanılamaz. Kur'an; düşünmeyi, sorgulamayı, hakikate yönelmeyi ve yanlışları açıkça ifade etmeyi müminlere bir sorumluluk olarak yüklemiştir. Bir bireyin imanını yalnızca Allah bilir; bu gerçek hiçbir zaman unutulmamalıdır. Ancak dışa yansıyan yaşam biçimi, savunulan değerler ve insanlara sunulan rehberlik, o kişinin içinde bulunduğu dini durum hakkında önemli ve değerlendirmeye alınması gereken işaretler sunar. İslam'ın çağrısı açıktır: Yalnızca Allah'a yönelmek, O'nun kitabını tek rehber olarak kabul etmek ve hurafelerden uzak, saf bir tevhid anlayışıyla yaşamak. Bu çağrıya kulak vermeyen, hatta ona karşı çıkan bireylere karşı takınılacak tutum da Kur'an'ın öğrettikleri ışığında, nezaketi elden bırakmadan ama gerçeği de gizlemeden şekillendirilmelidir. Hem bu dünyada hem de ahirette kurtuluşun yolu, yalnızca Allah'ın kitabına sarılmaktan ve O'nun gösterdiği dosdoğru yolda yürümekten geçmektedir.